

तद्धितेषु सम्बन्धार्थकाः

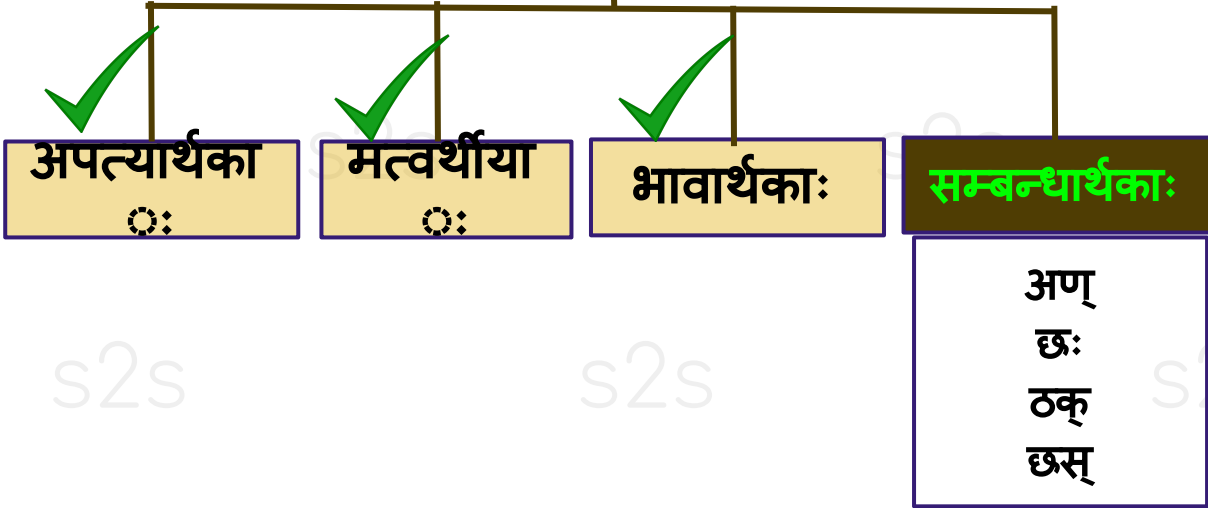
तद्धित

→ तस्मै हितः

सरल-प्रयोगाय यः हितं करोति सः तद्धितः इति उच्यते।

केचन तद्धित-प्रभेदाः

सम्बन्धार्थका

→ सम्बन्ध-बोधकाः

→ ““तस्य इदम् ” इति बोधकाः

उदा → ऐरावतः ऐन्द्रः (ः) गजः अस्ति।

वयं भारतीयाः (ः) संस्कृतं पठामः।

ते वैष्णवा (ः) तिरुपतिमन्दिरं गच्छन्ति।

“तस्य इदम्” इत्यर्थे विधीयमानाः प्रत्ययाः

अण्	मित्रस्य अयं	मैत्रः/ मैत्री/ मैत्रम्
छः	शालायाः इदम्	शालीयम्
ठञ्	देहस्य इयम्	दैहिकी/ दैहिकः/ दैहिकम्
घः(इय)	राष्ट्रस्य इदम्	राष्ट्रीयम्
यः	ग्रामस्य अयम्	ग्राम्यः
खञ् (ईन)	ग्रामस्य अयम्	ग्रामीणः

s2s

s2s

s2s

s

छः
(ईय)

s2s

s2s

s2s

“तस्य इदम्” इत्यर्थे वृद्ध-संज्ञकेभ्यः छ-प्रत्ययः भवति, अण् अपि भवति।

- वृद्धसंज्ञकाः
- 1- येषाम् आद्यः अच् वृद्धिः, ते।
 - 2- त्यद्, तद्, यद्, एतद्, इदम्, अदस्, एक द्वि, युष्मद्, अस्मद्, भवत्, किम्।
 - 3- नामधेय-शब्दाः

शालायाः इदम्	→	शाला	+ छः	→	शालीयम्
आत्मनः अयम्	→	आत्मन्	+ छः	→	आत्मीयः
पाणिनेः इयम्	→	पाणिनि	+ छः	→	पाणिनीया

तस्य इदम्	→	तद्	+ छः	→	तदीयम्
अस्य इदम्	→	इदम्	+ छः	→	इदमीयम्
अमुष्य इदम्	→	अदस्	+ छः	→	अदसीयम्

देवदत्तस्य इदम्	→	देवदत्त	+ छः	→	देवदतीयम्
सुशान्तस्य अयम्	→	सुशान्तः	+ छः	→	सौशान्तीयः
माधवस्य इयम्	→	माधव	+ छः	→	माधवीया

सम्बन्धार्थकः - इय्
(इय्)

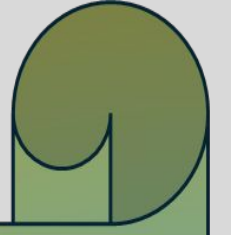
प्रातिपदिकम् + इय् = तद्धितप्रातिपदिकम्

s2s

s2s

s2s

s

ठक्-छस्
(क) (ईय)

s2s

s2s

s2s

सम्बन्धार्थकप्रत्ययेषु विशिष्टस्थलानि -

1) **भवतष्ठक्छसौ** - सर्वनाम-भवत्-शब्दात् ठक्-छस्-प्रत्ययौ भवतः।

ठक् (क) = भावत्कः

छस् (ईय) = भवदीयः

2) **राज्ञः क च** - राजन्-शब्दात् छ-प्रत्ययः, न् इत्यस्य क्-आदेशः च भवति।

राजकीयम्

3) **पर्वताच्च** - पर्वत-शब्दात् मनुष्यसन्दर्भे छ-प्रत्ययः भवति।

अन्येषु छ-अणौ भवतः।

पर्वतीयः मनुष्यः

पर्वतीयम् / पार्वतं पुष्पम्

सम्बन्धार्थकप्रत्ययेषु विशिष्टस्थलानि -

4) काश्यादिगणपठितेभ्यः “तस्य इदम्” इत्यर्थे ठञ्-त्रिठ-प्रत्ययौ भवतः।

काश्यादिगणः -काशि। चेदि। संजा। संवाह। अच्युत। मोहमान। शकुलाद। हस्तिकर्षू। कुदामन्। हिरण्य। करण। गोधाशन। भौरिकि। भौलिङ्गि। अरिन्दम। सर्वमित्र। देवदत्त। साधुमित्र। दासमित्र।

दासग्राम। सौधावतान। युवराज। उपराज। सिन्धुमित्र। देवराज। आपदादिपूर्वपदात् कालात्।

ठञ् (इक/क)

(उगन्त-तकारान्त-प्रातिपदिकेषु ठस्य “कः” भवति अन्यत्र इकः भवति।)

स्त्रियां डीप्(ई) भवति।

त्रिठः - ठ(इक/क) - ञ्, इ- द्वयोरपि लोपः।

(उकारान्त-तकारान्त-प्रातिपदिकेषु ठस्य “कः” भवति अन्यत्र इकः भवति।)

स्त्रियां ङप्(आ) भवति।

युष्मद्-अस्मद्-शब्दाभ्यां सम्बन्धार्थ-प्रत्ययाः, तत्र प्रक्रिया च

युष्मद्-अस्मद्-शब्दाभ्यां “तस्य इदम्” इत्यर्थे अण्-छ-खञ्-प्रत्ययाः भवन्ति।

1) अण्-खञ्-प्रत्यययोः एकवचने

युष्मद्-शब्दस्य तवक्-आदेशः

अस्मद्-शब्दस्य ममक्-आदेशः

तव अयम् = तावकः/ तावकीनः

मम अयम् = मामकः/ मामकीनः

2) अण्-खञ्-प्रत्यययोः द्वि-बहुवचनयोः -

युष्मद्-शब्दस्य युष्माक-आदेशः
अस्मद्-शब्दस्य अस्माक-आदेशः

युवयोः/ युष्माकम् अयम् = युष्माकः / यौष्माकीणः
आवयोः/ अस्माकम् अयम् = आस्माकः/ आस्माकीनः

छ-प्रत्यये एकवचने -

त्वदीयः, मदीयः

छ-प्रत्यये द्विबहुवचनयोः -

युष्मदीयः, अस्मदीयः

